

De Gierzwaluw in Noordwijk-Binnen in 2023

Hein Verkade, Annelies Marijnjs, Jan Jacobs, Ineke van Dijk, Marian van Zijderveld

Noordwijk-Binnen is in 2023 voor de zevende keer geheel geïnventariseerd op invliegplaatsen van Gierzwaluwen. De vijfjaarlijkse telling werd gestart in 1993. Er is nu een overzicht over dertig jaar van de ontwikkeling van de populatie Gierzwaluwen. Het telgebied en de telmethode zijn al die jaren gelijk gebleven. Wederom werd in de zomer voorafgaand aan de telling gezocht naar nieuw bewoonde panden.

Het weer

De zomer van 2023 kwam traag op gang. De eerste helft van mei was nat, kil en winderig. Er was geen sprake van een vliegende start van de telling zoals in 2018. De tweede helft van de maand werd het aangenamer. Maar wat ons in juni overkwam is nooit eerder vertoond. Met een gemiddelde temperatuur van 19,4 graden en iets meer dan 10 millimeter regen leverde 2023 een record warme en droge junimaand op (*tabel 1*). Bijkomend voordeel hier aan de kust was dat de wind zich inhield. Kortom zeer gunstige omstandigheden om Gierzwaluwen te tellen.

	station De Bilt	langjarig gemidd.	1993	1998	2003	2008	2013	2018	2023
mei	gemiddelde temp. C.	12,7	14,3	14,9	13,2	15,7	11,5	16,4	13,5
	neerslag in mm. totaal	62	45	45	92	33	87	38	56
	aantal zonuren	204	226	206	192	260	166	283	268
juni	gemiddelde temp. C.	15,2	15,9	15,8	17,8	16,5	15,3	17,5	19,4
	neerslag in mm. totaal	72	64	181	35	40	50	12	14
	aantal zonuren	187	197	150	254	233	177	205	326
juli	gemiddelde temp. C.	17,4	16,1	16,3	18,8	18,1	19,2	20,7	18,1
	neerslag in mm. totaal	70	171	79	30	127	40	5	121
	aantal zonuren	196	166	148	226	182	241	341	201

Tabel 1. Het weer in de Bilt in de maanden mei juni en juli in de jaren waarin de Gierzwaluwen in Noordwijk-Binnen zijn geteld

Juli verliep vrij normaal maar met behoorlijk veel regen. Al die regen zat de tellers niet in de weg, want door het prachtige weer in juni kon de telling na de eerste week van juli al worden afgerond.

De resultaten

Het oriëntatiejaar 2022 leverde minimaal 17 nieuw bewoonde panden op. De sloop- en restauratiewoede bleek mee te vallen, want slechts 7 panden waren gesloopt of voor Gierzwaluwen ongeschikt geworden. De vooruitzichten voor het volgende teljaar waren zo op het oog redelijk gunstig. Dat klopte want in 2023 werden maar liefst 197 invliegplaatsen genoteerd; het hoogste aantal in de afgelopen 30 jaar. De drie jaren met de hoogste aantallen, 2003, 2018 en 2023, waren ook de jaren met de beste telomstandigheden (*tabell*).

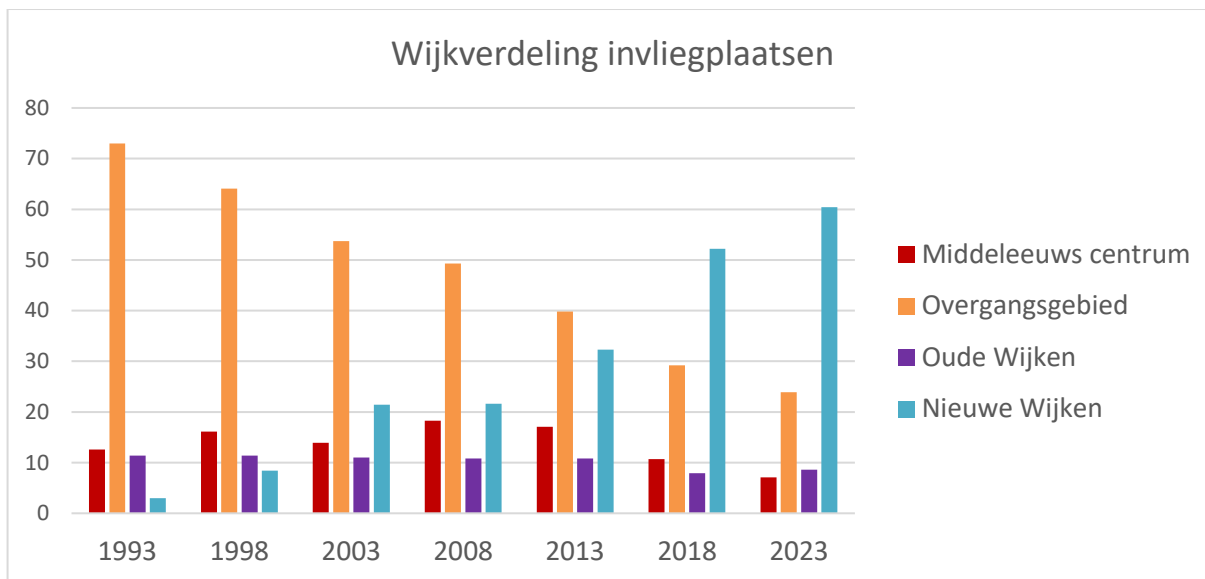
In 1993 werden 167 invliegplaatsen genoteerd, waarvan één in een speciale gierzwaluwneststeen. In 2023 waren 35 van de 197 invliegplaatsen speciaal voor Gierzwaluwen gecreëerd. Dat betekent dat het aantal ‘natuurlijke’ invliegplaatsen vrijwel gelijk is voor beide jaren.

Het aantal bewoonde panden is verdubbeld sinds 1993 en het aantal invliegplaatsen per pand daalde wederom (*tabel 2*).

Noordwijk-Binnen	1993	1998	2003	2008	2013	2018	2023
Invliegplaatsen totaal	167	167	173	148	158	178	197
Bewoonde panden	61	71	85	68	82	103	120
Invliegplaatsen per bewoond pand	2,74	2,35	2,04	2,17	1,93	1,73	1,64

Tabel 2. Het totale aantal invliegplaatsen, het aantal bewoonde panden en het aantal invliegplaatsen per pand in de periode 1993-2023 in Noordwijk-Binnen

Figuur 2. Verdeling van de invliegplaatsen per wijktype in Noordwijk-Binnen in de jaren 1993-2023

Type invliegplaatsen

Zo stabiel als de populatie is, zo flexibel is de keuze van nestplaatsen. In 1993 vloog driekwart van alle Gierzwaluwen onder een oudhollandse dakpan naar de nestplaats. Dat aantal is bijna letterlijk gedecimeerd in 2023 toen nog geen tien procent van de vogels onder dit type pan dook (tabel 3).

	oude holle dakpan	overige dakpannen	sneldekker	muur holte	nest steen	achter dakgoot	overig
1993	75,3	9,1	1,2	4,8	0,6	6,6	2,4
1998	62,7	22,3	1,8	6	1,2	4,2	1,8
2003	39,5	32	6,4	9,9	2,9	5,8	3,5
2008	31,7	27,1	6,7	14,9	4,7	11,5	3,4
2013	24,7	20,4	8,7	16,4	7,6	19,7	2,5
2018	15,7	18,5	16,9	13,5	11,8	21,9	1,7
2023	9,6	16,3	22,9	9,6	13,7	26,9	1

Tabel 3. Percentage per type invliegplaats in Noordwijk-Binnen 1993-2023

De meest aantrekkelijke alternatieven hiervoor blijken de invliegplaatsen achter de dakgoot en de ‘sneldekker’ te zijn. De sneldekker is een betonnen dakpan die veel in de jaren '80 en '90 van de twintigste eeuw werd toegepast. Maar ook speciaal aangebrachte neststenen worden graag gebruikt.

De Gierzwaluwen zijn geleidelijk verhuisd van het overgangsgebied (de historische schil rondom het middeleeuws centrum met voormalige bollenschuren) met veel oude holle dakpannen, naar de nieuwbouwwijken met invlieg mogelijkheden onder sneldekkers en achter dakgoten (figuren 1a,b en 2).

In deze nieuwe woonwijken broeden ook veel Huismussen en Spreeuwen. Conflicten om een goede nestplek komen er regelmatig voor, zeker als de Spreeuwen een tweede broedsel starten. Zo broedde in 2018 een paartje Gierzwaluwen onder een kantpan aan de Parelduiker 43. Tijdens de telling op 18 juni 2023 bleek deze nestplaats bezet door een Spreeuw met grote jongen. Diverse keren volgde een Gierzwaluw een invliegende Spreeuw en zwenkte op het laatste moment af. De derde keer vloog de Gierzwaluw na het afzwenken een vrijwel identieke invliegplaats binnen, zo'n twintig meter verder aan de Sneeuwgorst 25.

Een paar straten verder een soortgelijk conflict rond Hoogtij 163. Een paartje Gierzwaluwen draaide daar rondjes tot de jonge Spreeuwen op 23 juni waren uitgevlogen. Een dag later namen de Gierzwaluwen de plek in bezit. Dit was al laat in het seizoen en er werd niet meer gebroed. Volgend jaar nieuwe kansen.....?!

project	Noordwijk-	jaar	nest-		1993	1998	2003	2008	2013	2018	2023
Voorstraat 42 (raadhuis)	Binnen	1986	steen	4	1	2	3	4	3	3	4
Douzastraat 33	Binnen	1991	pan	6	0	0	0	0	0	X	X
Bronckhorststraat 17	Binnen	1995	pan	14		2	4	3	3	3	3
Douzastraat 47 schuur	Binnen	1998	pan	9			1	2	1	2	5
Zandvoortsestraat 4a-5	Binnen	1999	steen	6			1	2	1	2	2
Prins Bernhardstraat 7	Zee	2000	kast	2			2	2	2	2	X
Pickéstraat 46 schuur	Binnen	2001	kast	7			0	0	X	X	X
Lijnbaanweg 25 schuur	Binnen	2001	kast	2			0	0	0	0	0
van Leeuwenstraat	Binnen	2002	steen	8			0	0	0	0	0
Pickéstraat 40 schuur	Binnen	2002	kast	2			0	0	0	0	0
Ruijgenhoek 1	Binnen	2002	steen	3			1	1	1	0	0
Wilhelminahofje	Binnen	2005	pan	5				0	0	0	0
Piet Heinstraat 59	Zee	2006	steen	5					2	2	?
Binnenhof 1	Binnen	2008	steen	6					5	5	5
Raadhuisstraat 7	Binnen	2009	steen	2					2	2	2
Raadhuisstraat 11	Binnen	2009	steen	2					0	2	2
Kerkstraat 34	Binnen	2010	steen	2					0	0	0
IJmuiderstraat	Binnen	2010	steen	6					0	0	4
Alb. van Velsenstraat	Binnen	2013	steen	6						6	6
Lighof	Zee	2014	steen	4						4	?
Losplaatskade	Binnen	2018	steen	8						1	1
Rederijersplein	Binnen	2018	steen	12							0
Offem-Zuid	Binnen	2019	steen	12							0

Tabel 4. Overzicht van de projecten voor de Gierzwaluw in Noordwijk-Binnen en Noordwijk aan Zee, het jaar van plaatsing, het type voorziening, het aantal voorzieningen en de bezetting in de teljaren.

Andersom verdedigde in 2018 een Huismus aan de Haagwinde 50 zijn nestplaats met verve tegen een Gierzwaluw die naar binnen wilde vliegen. Steeds vloog de Huismus op het laatste moment de aansnellende Gierzwaluw frontaal tegemoet. In 2023 was de plek echter bezet door een paartje Gierzwaluwen. Nestvoorzieningen speciaal voor Gierzwaluwen zijn op een aantal plaatsen in het dorp aangebracht. Bijna alle projecten zijn succesvol, soms worden de nieuwe stenen vrijwel direct bezet, maar het kan ook jaren duren (tabel 4). Zo waren de neststenen in de Binnenhof en de Albertus van Velsenstraat binnen enkele jaren allemaal bezet, maar bij het project bij Nieuw-Patrimonium in de IJmuiderstraat duurde het twaalf jaar voordat de vogels het ontdekten (figuur 3). Soms duurt de kolonisatie tergend lang zoals bij het oudste project in het raadhuis aan de Voorstraat. Na zes jaar werd de eerste steen binnengevloegen en pas na twintig jaar waren alle stenen bezet.

Het gaat niet altijd goed met de plaatsing en het behoud van de nestvoorzieningen. Zo werden aan de Kerkstraat en de van Leeuwenstraat de neststenen verkeerd ingemetseld en zijn er inmiddels ook al weer een paar voorzieningen verdwenen. Die laatste betreffen kasten en pannen. Neststenen hebben de grootste kans langdurig beschikbaar te blijven en verdienen dan ook de voorkeur.

Inmiddels blijkt het ophangen van nestgelegenheid gemeengoed te worden. Deze initiatieven zijn niet opgenomen in het overzicht. Zo plaatste de Noordwijkse Woningstichting/STEK er kortgeleden een aantal in de wijk rond 't Joostje en in de wijk Boerenburg. Ook zijn er talrijke particuliere initiatieven. Zij hangen vooral nestkasten aan hun woning, zoals in de wijken Vinkeveld, Middengebied en Calorama. Tijdens de telling in 2023 werd alleen een neststeen aan de Jan Kloosstraat 1 bezet. Maar gierzwaluwprojecten vragen vaak om geduld, en dat is in deze vluchtige tijden soms moeilijk.

Figuur 3. Nieuwbouwproject Nieuw-Patrimonium aan de IJmuiderstraat met de inbouwstenen in de liftschachten. Na 12 jaar voor het eerst bezet. De groene pijl geeft de bewoonde neststenen in 2023 aan.

Oriëntatie invliegplaatsen

De 'voorkeur' voor een oostelijke oriëntatie van de invliegopening is in de loop der jaren overgegaan naar een meer noordelijke richting. Het is maar de vraag of er wel een voorkeurspositie bestaat. Het lijkt er meer op dat toeval een belangrijke rol speelt en waarschijnlijk ook de kolonisatiestrategie. Wel blijft er alle jaren een lichte voorkeur voor de noord en oost gerichte invliegplaatsen van iets meer dan 60% t.o.v. de west- en zuid gerichte ingangen.

	1993	1998	2003	2008	2013	2018	2023
noord	20,5	23,5	36,1	41,2	38	38,2	33
oost	44	43,4	27,3	30,4	27,8	28,7	28,4
zuid	21,7	16,2	18,6	14,2	17,7	17,4	21,8
west	13,8	16,9	18	14,2	16,5	15,7	16,8

Tabel 5. Percentage invliegplaatsen naar de windrichting waarnaar deze zijn gericht

Fraaie foto van een Gierzwaluw van René van Rossum

Plaatstrouw

Gierzwaluwen keren gewoonlijk terug naar de nestplaats van het vorige jaar. Niet alle vogels komen terug waardoor plekken worden verlaten en er verdwijnen ook nestplaatsen. Het onderscheid tussen een verdwenen en een verlaten plek is niet altijd goed te bepalen. Het is opvallend dat het geconstateerde percentage verdwenen nestplekken in 2018 en in 2023 opvallend lager uitkomt dan in eerdere teljaren. Het aantal verlaten plekken schommelt nogal en is in 2023 aan de lage kant. Het gevolg is dat de plaatstrouw in 2018 al aan de hoge kant was en in 2023 zelfs boven de 70%. Dit betekent dat de jaarlijkse plaatstrouw over de afgelopen vijf jaar ruim 93% bedraagt, terwijl dit over de periode 1993-2013 op 87% per jaar uitkomt.

Soms zijn er sterke aanwijzingen dat gedwongen verplaatsingen over korte afstanden kunnen plaatsvinden. Zo broedde jarenlang een paartje achter een muurholte aan de Crocusstraat. In een cirkel van 200 meter hieromheen werden nooit andere invliegers vastgesteld. Na 2018 werd de gevel gerenoveerd en verdween de holte. In 2023 is er in hetzelfde huis een nieuwe invliegplaats onder de rand van de dakkapel (figuur 4).

Figuur 4. Woonhuis aan de Crocusstraat met de oude invliegplaats in rood en de nieuwe invliegplaats in groen.

Aan de Douzastraat 42 werd na 2018 een oude bollenschuur gerenoveerd, waar tot dan toe steeds drie of vier paartjes huisden. Schuin daar tegenover, in een andere oude bollenschuur achter huisnummer 47, broedden van 2003 tot 2018 steeds 1 of 2 paartjes. Daarna is dit gestegen tot vijf.

	1993/'98	1998/'03	2003/'08	2008/'13	2013/'18	2018/'23
(vrijwel) dezelfde invliegplaats	46,7	50,4	49,7	51,3	59	70,8
verdwenen invliegplaats	22,2	31,2	23,1	20,3	7	9
verlaten invliegplaats	31,1	18,4	27,2	28,4	34	20,3

Tabel 6. Percentage plaatstrouw van Gierzwaluwen aan hun invliegplaats. De gegevens van 1993/'98 zijn niet compleet

Trend

Noordwijk-Binnen heeft een stabiele populatie Gierzwaluwen over de afgelopen 30 jaar. De laatste 10 jaar lijkt er zelfs sprake van een voorzichtige toename. Er is een aantal factoren die deze toename mogelijk kunnen verklaren. Zo waren er gunstige weersomstandigheden in de zomers van 2018 en 2023 en bovendien nam het percentage verdwenen invliegplaatsen sterk af. Wat ook opvalt, is dat het aantal invliegplaatsen tussen 1993 en 2023 met dertig is toegenomen, en dat in die periode het aantal invliegplaatsen in speciaal aangebrachte voorzieningen is gestegen van 1 naar 35. Moeten we de voorzieningen zien als extra in plaats van vervangende mogelijkheden om te nestelen?

Is de toename alleen plaatselijk of neemt de soort ook landelijk toe? De Gierzwaluw heeft in Noordwijk de

afgelopen 10 jaar de wijken uit de jaren '80 en '90 ontdekt als een gebied met veel potentiële broedplaatsen. Er zijn gigantisch veel van dit soort wijken in Nederland met een vrij uniforme bouwwijze. Uit diverse plaatsen komen berichten over een snelle toename van de Gierzwaluw in dergelijke wijken.

Historie

De betrekkelijk korte termijn trend zoals hierboven weergegeven, roept de vraag op hoe het verder terug in de tijd met de Gierzwaluw in Noordwijk gesteld was..... Geen gemakkelijke opgave, maar er blijkt een klein schatkistje begraven, diep in de historie van onze vereniging. In 1967-1968 zijn de Gierzwaluwen in het hele dorp geteld door toenmalige jeugdleden van de vereniging. Na twaalf jaar zoeken zijn alle gegevens boven tafel gekomen. Er komt een meer dan verrassend beeld naar voren over de aantallen Gierzwaluwen in die tijd en de verdeling over het dorp. Er moeten nog wat zaken verder worden uitgezocht, maar binnen afzienbare tijd worden de resultaten aan het papier toevertrouwd.

Toekomst

Nestvoorzieningen werken prima, mits je deze niet in het wilde weg en met mate toepast. Ook op plekken waar voorheen geen Gierzwaluwen broedden, weten de vogels deze mogelijkheden te vinden. Daar waar neststenen als vervanging zijn toegepast is het maar de vraag of het zo in de praktijk werkt. Tot het jaar 2000 broedden er enkele paartjes in de huizen van de Noordwijkse Woningstichting in de hoek IJmuiderstraat/Wassenaarsestraat. Deze wijk werd daarna vervangen door nieuwbouw. In het plan werden zes vervangende broedplaatsen voor Gierzwaluwen aangebracht. Het duurde twaalf jaar voordat deze daadwekelijk bewoond werden. Het is onwaarschijnlijk dat de voormalige broedvogels hier deel van uitmaken. De kolonisatie door Gierzwaluwen is een veel dynamischer proces dan gedacht. Bovendien zijn alle projecten in Noordwijk bewoond geraakt zonder gebruik te maken van zogenaamde lokgeluiden. Zij kunnen zelf veel beter de weg vinden dan wij denken. Zo hebben de vogels zelfs in de nieuwbouwwijk Boechorst al nestplekken gevonden. Deze wijk is na het jaar 2000 gebouwd en er zijn geen voorzieningen voor de zwaluwen aangebracht. Toch ontdekten de vogels, ver van bestaande broedplaatsen, een nieuwe broedplek, in een bijna afgesloten hof midden in de wijk. Aan de binnenzijde van deze hof bleken diverse afdeklatjes onder de dakgoot verdwenen. Inmiddels broeden er enkele paartjes. Gierzwaluwen blijven je ook na 30 jaar verrassen.

In de nabije toekomst zullen veel huizen gerenoveerd en geïsoleerd gaan worden. Bovendien zal door het bouwbesluit van 2003 minder nestgelegenheid beschikbaar komen voor Gierzwaluwen in nieuwbouw. Op dit moment wordt hier door de overheid op gereageerd door korte-termijn-politiek: er wordt een wijk afgebroken, vervolgens moet er voor veel geld vastgesteld worden of en hoeveel Gierzwaluwen daar broeden. Dan moet er een plan komen voor tijdelijke nestgelegenheid na de afbraak. Daarna worden er soms gigantische aantallen nestgelegenheden aangebracht in de nieuwbouw. En dan maar hopen dat het werkt.

Gezien de ervaringen in Noordwijk zou je het simpeler aan kunnen pakken. Richt je pijlen op twee belangrijke aspecten: plaats standaard in nieuwbouw op een verstandige wijze nestvoorzieningen voor Gierzwaluwen, zeker ook in nieuwbouw in bestaande wijken. Ten tweede: renoveer oude huizen niet in de broedtijd van 1 mei tot 1 augustus. Datzelfde geldt ook voor afbraak. Hiervoor kan alleen ontheffing worden verleend na gedegen onafhankelijk onderzoek. Bestaande wijken kunnen, nadat aan de eerste voorwaarde is voldaan (voldoende aanbod in nieuwbouw elders), buiten de broedtijd zonder onderzoek gewoon gerenoveerd of afgebroken worden. Daar gaat het in de praktijk dan vanzelf naar toe. Dat scheelt een hoop tijd, rompslomp en bureaucratie. Stap dus af van de vervangingspolitiek, de Gierzwaluwen zijn flexibel genoeg in het vinden van nieuwe nestgelegenheden als die elders voldoende voorhanden zijn.

Maar de praktijk is weerbarstig. In 2014 heeft de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk een pleidooi gehouden voor het standaard inbouwen van nestgelegenheid voor Gierzwaluwen bij nieuwbouw. De vereniging stelde een glossy folder samen en gaf een presentatie in het raadhuis. De GEHELE gemeenteraad van Noordwijk stemde in met dit plan. De eerste stenen werden met veel tamtam door twee wethouders met een sleep aan ambtenaren en pers ingemetseld in het project aan de Losplaatskade. Daarna ging het ook nog goed met de nieuwbouwwijk Offem-Zuid. Sindsdien is niets meer vernomen vanuit het Noordwijkse raadhuis. Navraag bij gemeentelijke projectleiders leverde teleurstellende reacties op: 'nooit van gehoord'.....en 'ik denk niet dat de projectontwikkelaars dit willen'..... Kom op Gemeente Noordwijk! Doe wat je beloofd hebt en word het voorbeeld voor de rest van het land.

Dankwoord en oproep

Veel inwoners ontvingen de tellers gastvrij om vanuit hun tuin, keuken, en vanaf het dak de invliegplaatsen te tellen die vanaf de openbare weg niet zichtbaar zijn. Veel van hen kennen ons inmiddels wel, de gezichten zijn bekend. De tellersgroep is de afgelopen twintig jaar een hechte en ervaren club geworden. Dat betekent dat we allemaal ook twintig jaar ouder zijn geworden. Daarom hierbij een oproep aan belangstellenden om mee te gaan tellen. Het zou mooi zijn als dit langlopende project in de toekomst door kan blijven gaan.

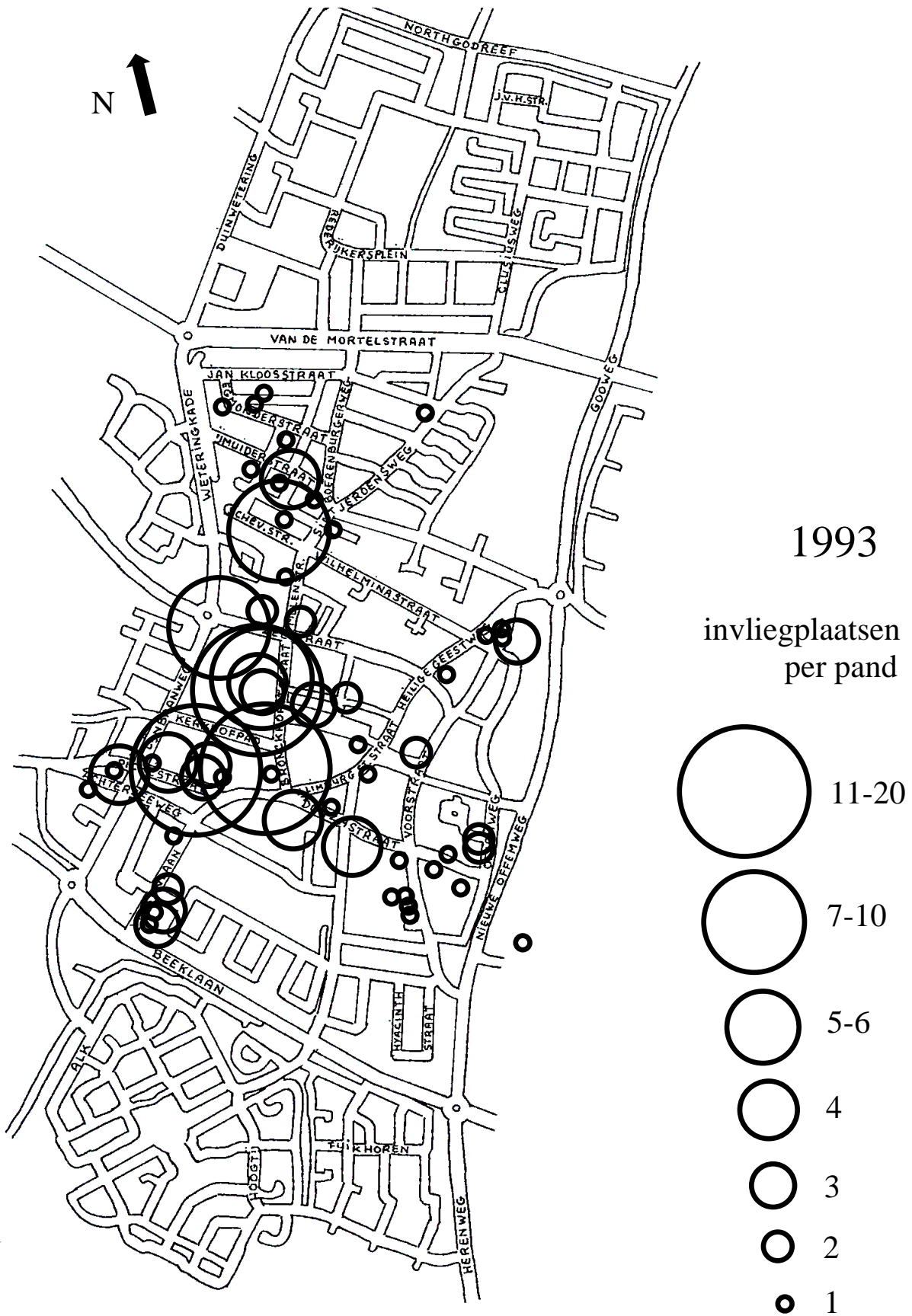

Fig. 1a aantal invliegplaatsen van Gierzwaluwen per pand in Noordwijk-Binnen in 1993

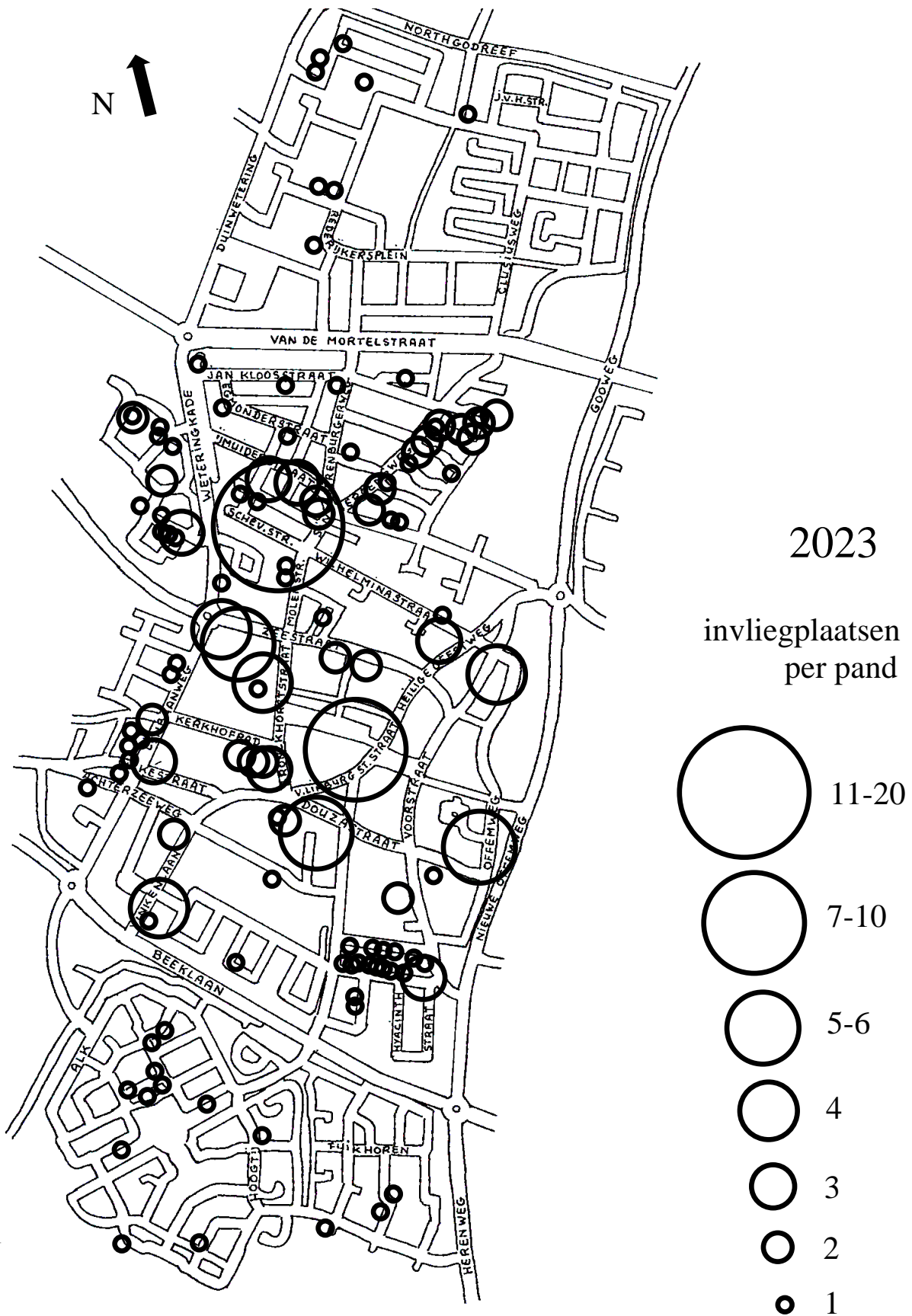

Fig. 1b aantal invliegplaatsen van Gierzwaluwen per pand in Noordwijk-Binnen in 2023

